

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ВИЗНАЧЕННЯ ПРАВОВОГО СТАТУСУ ПРИВАТНИХ ДЕТЕКТИВІВ В УКРАЇНІ

PROBLEM ISSUES OF DETERMINING THE LEGAL STATUS OF PRIVATE DETECTIVES IN UKRAINE

Хлистік М.А., старший викладач кафедри права
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

Озеруга О.В., викладач кафедри права
ПВНЗ «Академія рекреаційних технологій і права»

У статті порушено проблемні питання ефективності діяльності приватних детективів і спроб легалізації сфери таких послуг в Україні. Незважаючи на широке обговорення цієї теми науковцями, провідними юристами, іншими фахівцями у сфері права, єдиної думки сьогодні не сформовано, проте всі без винятку погоджуються, що легалізувати та привести у відповідність до європейських стандартів і норм сферу надання приватних детективних послуг у нашій державі необхідно якомога швидше.

У статті проаналізовано зміст запропонованого Проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 № 3010, який прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 17 лютого 2021 року, і сформульовано низку висновків щодо подальших перспектив розвитку в Україні сфери діяльності приватних детективів. Звернено увагу на те, що більшість фахівців вказує на значні недоліки й невідповідності запропонованого Законопроекту, зокрема в ньому відсутнє визначення понять «приватний детектив» і «детективне агентство», які є основними у сфері приватної детективної діяльності; не надано приватним детективам права здійснювати оперативно-розшукові заходи й негласні слідчі (розшукові) дії, що фактично нівелює саму ідею та мету їхньої діяльності; нічого не сказано про права, обов'язки й повноваження помічників приватних детективів; не закріплено правовий статус інформації, яку добуватимуть приватні детективи, і не передбачено внесення відповідних змін у процесуальні кодекси; обмежено коло суб'єктів, які можуть бути замовниками послуг приватних детективів; встановлено діаметрально протилежні підходи до заходів відповідальності за незаконне розголошення детективної таємниці порівняно з іншими видами професійної таємниці тощо.

Зроблено висновок, що аналіз положень Законопроекту загалом свідчить, що приватним детективам фактично не надається якихось додаткових прав, яких не має звичайний громадянин відповідно до положень чинного законодавства, і не розкривається повністю специфіка детективної діяльності, а ухвалення Закону України «Про приватну детективну діяльність» у тій редакції, яка пропонується авторами Законопроекту, лише формально легалізує сферу приватних детективів в Україні, не зробивши її такою привабливою та незалежною, як у країнах, у яких така діяльність є традиційно ефективною.

Ключові слова: приватна детективна діяльність, приватний детектив, законопроект, легалізація, детективні послуги.

The article raises problematic issues of the effectiveness of private detectives and attempts to legalize the scope of these services in Ukraine. Despite the wide discussion of this topic by scientists, leading lawyers, other specialists in the field of law, no consensus has been formed today, but everyone agrees that legalize and bring in line of private detective services in our country with European standards and norms need as soon as possible.

The author turns to the analysis of the draft Law "On Private Detective Activity" of 04.02.2020 № 3010, which was adopted by the Verkhovna Rada of Ukraine in the first reading on 17.02.2021, and formulates a number of conclusions on further prospects for development in Ukraine activities of private detectives. The article draws attention to the fact that most experts point out significant shortcomings and inconsistencies of the proposed bill, in particular, the bill does not contain a definition of the terms "private detective" and "detective agency", which are basic in the field of private detective work; private detectives are not given the right to carry out investigative measures and covert investigative actions, which in fact levels the idea and purpose of their activities; nothing is said about the rights, responsibilities and powers of private detective assistants; the legal status of information to be obtained by private detectives is not enshrined, and no relevant amendments to the procedural codes are envisaged; a limited number of entities that can be customers of private detective services; diametrically opposed approaches to the degree of responsibility for illegal disclosure of detective secrets in comparison with other types of professional secrets, etc.

It is concluded that the analysis of the provisions of the bill shows that private detectives are not given any rights that an ordinary citizen does not have in accordance with current legislation, and the specifics of detective activity are not disclosed, and the adoption of the Law "On Private Detective Activity" in the wording proposed by the authors only formally legalizes the field of private detectives in Ukraine, without making it as attractive and independent as in countries, where these activities are traditionally effective.

Key words: private detective activity, private detective, bill, legalization, detective services.

Постановка проблеми. Проблема визначення на законодавчому рівні статусу приватних детективів в Україні існує вже давно. Незважаючи на широке обговорення цієї теми науковцями, провідними юристами, іншими фахівцями у сфері права, єдиної думки сьогодні не сформовано, проте всі без винятку погоджуються, що легалізувати та привести у відповідність до європейських стандартів і норм сферу надання приватних детективних послуг у нашій державі необхідно якомога швидше.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблемні питання приватної детективної діяльності в тій чи іншій формі були предметом дослідження низки вітчизняних і зарубіжних учених, юристів і громадських діячів. Цю проблематику порушували в роботах В. Бесчастний, С. Бичин, С. Вітвіцький, А. Заєць, Є. Назимко, М. Семенишин, А. Француз та інші. Висловлювали свою думку з приводу перспектив приватної детективної діяльності в Україні адвокати О. Дитинко, А. Іванець, Я. Сербін, Я. Толкачов.

Не один раз намагалися легалізувати цей вид діяльності шляхом розроблення та подання на розгляд Верховної Ради України законопроектів у сфері визначення правового статусу приватних детективів народні депутати України: Ю. Кармазін (2000 р.), В. Кафарський, О. Бандурка, В. Мойсик (2004 р.), М. Онішук, В. Онопенко, Ю. Кармазін (2004 р.), С. Гусаров (2007 р.), В. Мойсик (2008 р.), В. Мойсик (2010 р.), В. Малишев, В. Швець (2012 р.), М. Паламарчук, А. Кожем'якін, О. Продан, А. Тетерук та ін. (2015 р.), А. Кожем'якін, М. Паламарчук, А. Тетерук, В. Король та ін. (2019 р.), А. Кожем'якін (2019 р.), М. Галушко, В. Медяник (2020 р.). Окремі із запропонованих законопроектів були невдалими й навіть не обговорювалися, інші – не отримали необхідної підтримки Верховної Ради України, частина – відкликана самими народними депутатами, а от Закон України «Про приватну детективну (розшукову) діяльність» № 3726 навіть був прийнятий Верховною Радою України у квітні 2017 року, проте Президент України ветовав його.

Сьогодні до другого читання готується Законопроект від 04.02.2020 № 3010, однак зміст і цього документа експерти вважають не зовсім вдалим, критично оцінюють більшість його положень, які в основному є декларативними й не конкретними, у зв'язку з чим вирішення питання легалізації приватної детективної діяльності в Україні найближчим часом є сумнівним.

Метою статті є спроба проаналізувати зміст Проекту Закону України «Про приватну детективну діяльність» від 04.02.2020 № 3010 (далі – Законопроект-3010), який прийнятий Верховною Радою України в першому читанні 17 лютого 2021 року, і сформулювати висновки щодо подальших перспектив розвитку в Україні сфери діяльності приватних детективів.

Виклад основного матеріалу. Для початку варто зазначити, що терміни «детектив» ми не віднайдемо в жодному законодавчому документі часів незалежності України. Лише у 2015 році, після внесення змін до Закону України «Про Національне антикорупційне бюро України» від 14 жовтня 2014 року, до вітчизняної юридичної термінології офіційно були включені поняття «старший детектив Національного антикорупційного бюро України» та «детектив Національного антикорупційного бюро України». Водночас у Національному класифікаторі України «Класифікатор професій ДК 003:2010» (далі – класифікатор професій) у додатку А під кодом КП 3450 передбачена така професійна назва роботи, як «приватний детектив» [1], а Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників «Безпека господарської діяльності підприємства, установи, організації» від 03.10.2011 № 99 містить кваліфікаційну характеристику професій «приватний детектив» і «помічник приватного детектива» [2]. Крім того, варто зауважити, що, згідно з Національним класифікатором України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010» (далі – КВЕД), під кодом 80.30 передбачено такий вид економічної діяльності, як «проведення розслідувань» [3]. Саме такий вид діяльності як основний указують при реєстрації більшість нині діючих приватних детективів і детективних агентств, які здійснюють свою діяльність як фізичні особи-підприємці або юридичні особи – приватні підприємства чи товариства з обмеженою відповідальністю. Як бачимо, певне юридичне підґрунтя для приватної детективної діяльності в нас у державі все ж таки є, проте, оскільки сфера надання детективних послуг сьогодні конкретно не визначена та потребує чіткої регламентації й контролю з метою дотримання законних прав та інтересів як приватних осіб, так і держави загалом, прийняття такого край важливого закону, який би розставив усі крапки над «і», є надзвичайно актуальним.

Отже, на які важливі моменти варто звернути увагу при аналізі змісту Законопроект-3010.

По-перше, у статті 1 «Визначення основних термінів» наведено значення таких термінів, як «детективна таємниця», «договір про надання приватних детективних послуг», «замовник приватних детективних послуг», «конфлікт інтересів», «приватна детективна діяльність», «приватні детективні послуги», «самоврядування приватних детективів», визначено, що «суб'єкт приватної детективної діяльності – це приватний детектив або детективне агентство», але разом із тим визначення самих понять «приватний детектив» і «детективне агентство», які є основними у сфері приватної детективної діяльності, відсутнє, що, безумовно, є суттєвим недоліком. Уважаємо, що вказану статтю варто доповнити пункти 9 і 10 такого змісту:

9) приватний детектив – це фізична особа, яка здійснює приватну детективну діяльність на підставах і в порядку, що передбачені цим Законом;

10) детективне агентство – юридична особа, створена у формі господарського товариства з метою здійснення приватної детективної діяльності на підставах і в порядку, що передбачені цим Законом.

Пункт 6 статті 1 Законопроект-3010 визначає, що «приватні детективні послуги – це пошук, отримання, фіксація, аналіз та передача інформації про осіб, об'єкти і події, що здійснюються на підставах і в порядку, передбачених цим Законом та іншими законами» [4]. Виникає слушне запитання: а як щодо обробки та зберігання отриманих даних у процесі здійснення пошукових та інших детективних заходів? Крім того, детективу, без сумніву, можуть стати відомі персональні дані суб'єктів і конфіденційна інформація щодо фізичних і юридичних осіб. Як бути тут? Законопроект нічого не говорить про право приватного детектива на обробку і зберігання отриманої інформації, у тому числі й персональних даних.

У частині 4 статті 2 Законопроект-3010 сказано, що «суб'єкти приватної детективної діяльності не мають права здійснювати оперативно-розшукові заходи та негласні слідчі (розшукові) дії, віднесені законом до виключної компетенції органів правопорядку» [4]. Уважаємо, що позбавлення приватних детективів права здійснювати негласні заходи нівелює саму ідею та мету їхньої діяльності.

Викликає низку зауважень зміст частини 1 статті 3 Законопроект-3010, згідно з якою «приватним детективом може бути фізична особа, яка має громадянство України, повну вищу юридичну освіту або вищу освіту за спеціальністю «правоохоронна діяльність», володіє державною мовою, стаж роботи в галузі права або правоохоронної діяльності 3 роки, пройшла відповідне навчання з метою зайняття приватною детективною діяльністю та отримала свідоцтво про право на заняття приватною детективною діяльністю» [4]. На нашу думку, не варто обмежувати вимогу щодо освіти приватного детектива лише наявністю вищої юридичної освіти або освіти у сфері правоохоронної діяльності, адже приватний детектив може спеціалізуватись у сфері ІТ, криміналістичних експертиз, фінансового аудиту, що потребує, у свою чергу, ґрунтовних знань і практичних навиків саме в цих напрямках і передбачає наявність у них ІТ-освіти, медичної освіти, фінансової чи економічної освіти, інколи психологічної освіти тощо. Як слушно зауважив керівник ГО «Міжнародна асоціація розслідувачів та експертів з кризових ситуацій» Ігор Цмінський, «згідно з цим приватним детективом можуть бути юрист з трілітнім стажем роботи, поліцейський, співробітник спецслужб, а кадровий розвідник з двадцятилітнім стажем, військовий чи журналіст-розслідувач – не можуть» [5]. За умови обов'язкового проходження приватними детективами відповідного навчання доречно залишити в Законі вимогу щодо наявності в претендентів на цей вид діяльності вищої освіти без деталізації професійної сфери.

На нашу думку, варто передбачити в Законі (за аналогією з порядком отримання свідоцтва про зайняття адвокатською діяльністю) вимоги щодо проходження стажування в приватного детектива чи роботи визначений період часу помічником приватного детектива перед отриманням свідоцтва про право на зайняття приватною детективною діяльністю, а для осіб, які раніше працювали та мають значний досвід роботи у відповідних підрозділах правоохоронних органів, узагалі спростити процедуру отримання свідоцтва. Також доцільно було б запровадити видачу ліцензій приватним детективам кількох видів (на конкретно визначений вид діяльності або універсальну).

Частиною 2 статті 3 Законопроект-3010 передбачено, що «не може бути приватним детективом особа, яка:

1) має непогашену чи не зняту в установленому законом порядку судимість за вчинення кримінального правопорушення;

2) визнана судом недієздатною чи обмежено дієздатною;

3) перебуває на обліку в психоневрологічних або наркологічних установах охорони здоров'я;

4) позбавлена права на зайняття приватною детективною діяльністю, – протягом двох років з дня прийняття рішення Уповноваженим органом регулювання про

припинення права на зайняття приватною детективною діяльністю» [4].

Уважаємо, що вказану статтю варто доповнити пунктом 5 такого змісту:

5) звільнена з посади судді, прокурора, слідчого, дізнавача, нотаріуса, з державної служби або служби в органах місцевого самоврядування за порушення присяги, учинення корупційного правопорушення, – протягом трьох років з дня такого звільнення.

Частина 3 статті 3 Законопроекту-3010 містить перелік посад і видів діяльності, несумісних із діяльністю приватного детектива. Зокрема, до таких віднесено:

«1) роботу на посадах осіб, зазначених у пункті 1 та підпункті а) пункту 2 частини першої статті 3 Закону України «Про запобігання корупції» (за виключенням депутатів місцевих рад);

2) військову або альтернативну (невійськову) службу;

3) нотаріальну діяльність;

4) судово-експертну діяльність» [4].

Як убачається з аналізу змісту вказаної статті й змісту підпункту б) пункту 2 частини 1 статті 3 Закону України «Про запобігання корупції», який не включено до передбаченого переліку, на думку авторів Законопроекту, діяльність приватного детектива може бути сумісною з діяльністю осіб, які не є державними службовцями, посадовими особами місцевого самоврядування, але надають публічні послуги (аудитори, приватні виконавці, оцінювачі, третейські судді тощо). На нашу думку, над переліком видів діяльності, не сумісних із приватною детективною, авторам Законопроєкту варто ще попрацювати.

Хочемо зауважити, що в Законопроєкті-3010 нічого не сказано про права, обов'язки та повноваження помічників приватних детективів, хоча в додатку В до класифікатора професій передбачена можливість існування такого виду професійної назви робіт, як «помічник приватного детектива» як похідної назви професії від професії «приватний детектив» із кодом КП 3450 [1]. Уважаємо за необхідне доповнити Законопроєкт-3010 відповідними нормами, що стосуються кваліфікаційних вимог і напрямів діяльності помічника приватного детектива, передбачивши для нього наявність вищої освіти не нижче ступеня бакалавра.

Згідно зі статтею 6 Законопроєкту-3010, уповноваженим органом у сфері регулювання приватної детективної діяльності є центральний орган виконавчої влади, який забезпечує формування та реалізацію державної правової політики, тобто Міністерство юстиції України, яке в тому числі забезпечує навчання приватних детективів і підвищення їхньої кваліфікації. Можливо, за прикладом Великобританії та за аналогією з організацією навчання та підвищення кваліфікації серед адвокатів України доречніше цей напрям передати органам самоврядування приватних детективів?

На думку окремих правників, Законопроєктом-3010 передбачено надто багато повноважень для державного органу, який регулює діяльність приватних детективів, встановлено значний обсяг обов'язків і відповідно мало прав і гарантій захисту інтересів приватних детективів, що певним чином нівелює всю незалежність цього виду діяльності. Передбачається, що приватна детективна діяльність має стати альтернативою державним правоохоронним органам і стимулюватиме їх краще здійснювати свої функції. Приватні детективи можуть скласти здорову конкуренцію державному сектору, а отже, умови мають бути рівні. І це справедливо. Преференції одним та обмеження прав інших не є умовою чесної конкуренції. «Немає жодних гарантій, що детектив зможе реалізувати свої права без сприяння державних органів. Законом передбачена можливість детективів звертатися із запитом до органів державної влади й місцевого самоврядування, їх посадових і службових осіб, підприємств, установ, організацій, громадських об'єднань, а також до

фізичних осіб, але не передбачено скорочених строків надання відповідей на такі запити, як в адвокатів» [6].

Стаття 12 Законопроєкту-3010 передбачає ведення окремого Єдиного реєстру суб'єктів приватної детективної діяльності. З одного боку, такий реєстр необхідний, але, з іншого – чи не призведе це до дублювання реєстрації приватної детективної діяльності, адже необхідну інформацію про приватні детективні агентства як юридичних осіб і приватних детективів як фізичних осіб-підприємців можна буде віднайти в Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців та громадських формувань, доступ до якого є відкритим і безкоштовним.

Більшість науковців і юристів-практиків критично поставилася до переліку видів приватної детективної діяльності, передбачених у статті 13 Законопроєкту-3010. Зокрема, пропонуються, що приватний детектив здійснюватиме детективні послуги у вигляді збирання, фіксування та дослідження відомостей, необхідних для розгляду справ у кримінальному, цивільному, господарському, адміністративному судочинстві. При цьому замовником цього виду послуг може бути лише сторона відповідного провадження. Але, як слушно зауважують адвокати-практики, «у проєкті закону не закріплено правовий статус інформації, яку добуватимуть приватні детективи. Не передбачено внесення відповідних змін в процесуальні кодекси, які б встановили правила використання інформації, отриманої приватними детективами як доказів в суді. Відсутність таких змін фактично зводить нанівець сенс детективної роботи та використання адвокатами її результатів для захисту клієнтів в судах» [7].

Крім того, виникає запитання: чому Законопроєкт-3010 передбачає, що замовником послуг приватного детектива може бути лише сторона відповідного провадження? На нашу думку, звернутися до приватного детектива повинні мати право також захисник або представник сторони провадження. А той же адвокат, який діє в інтересах свого клієнта, більше потребуватиме послуг детектива ще до початку судового розгляду, щоб належним чином підготувати необхідну доказову базу та спланувати стратегію захисту.

Інший вид діяльності, який може здійснювати приватний детектив, відповідно до Законопроєкту-3010, – «вивчення ринку, пошук і збір інформації з відкритих джерел з метою підготовки ділових переговорів замовника, з'ясування фінансової платоспроможності, майнового стану та благонадійності потенційних ділових партнерів» [4]. У чому тоді особливості приватної детективної діяльності, якщо будь-який громадянин так само безперешкодно може отримати таку інформацію з відкритих джерел і для цього не обов'язково отримувати свідоцтво приватного детектива?

Законопроєкт-3010 наділяє приватних детективів правом «з'ясування біографічних та інших даних, що характеризують особу, стосовно окремих громадян (за їхньої письмової згоди) при укладенні ними трудових та інших договорів із замовником приватних детективних послуг (зайняття в нього відповідної вакантної посади), виявлення їхніх ділових зв'язків, у тому числі з конкурентами замовника, в Україні та за кордоном» [4]. Знову ж таки, у чому тут виявляється специфіка детективної діяльності й за яких умов особа погодиться надати добровільну згоду, щоб проти неї шукали «компромат»? Звичайно, право на недоторканність особистого життя та захист приватної інформації не має порушуватися, проте, імовірно, мають бути передбачені в законі випадки, коли інформація про особу збирається без її згоди й відома. Наприклад, англійські детективи, які є членами Association of British investigators – ABI (Асоціації британських слідчих), відповідно до законів про конфіденційність, повинні встановити законну основу для обробки особистих даних людини. Для розслідувань це зазвичай випадки, коли

законний інтерес клієнта *переважає* право суб'єкта даних на конфіденційність. І лише при врівноваженні цих інтересів і прав члену АВАІ доведеться отримати згоду суб'єкта даних, перш ніж повідомити клієнту подробиці [8].

Стаття 15 Законопроекту-3010 «Права суб'єктів приватної детективної діяльності» не надає приватним детективам якихось особливих повноважень, практично всі дії вони можуть здійснювати лише за згодою осіб і з їхнього дозволу, фото- та відеозйомку проводити лише на відкритій місцевості. Як слушно зауважено у висновку Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, «приватним детективам фактично не надається якихось прав, яких не має звичайний громадянин відповідно до положень чинного законодавства. Можна констатувати, що діяльність приватних детективів у рамках прав, наданих законопроектом, мало чим відрізнятиметься від надання послуг за договором доручення, про який йдеться у ст. 1000 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), або від звичайного представництва (ст. ст. 237–250 ЦК). З огляду на це стає незрозумілим, у чому ж відповідно до законопроекту полягає специфіка детективної діяльності і якими поважними причинами зумовлюється встановлення заходів державного контролю за діяльністю детективів (особлива процедура допуску до зайняття цією діяльністю у розділі II законопроекту, контроль з боку Уповноваженого органу, визначеного Кабінетом Міністрів України, передбачений ст. 21 законопроекту, існування комісії щодо розгляду скарг на дії приватних детективів (ст. 22 проекту) тощо» [9].

Законопроект-3010 пропонується доповнити Кримінальний кодекс України статтею 182-1, якою встановити кримінальну відповідальність за незаконне розголошення детективної таємниці. Фактично це будь-які відомості, якими користується детектив у процесі виконання своїх

обов'язків. Водночас до адвоката, який розголосив адвокатську таємницю, застосовується лише дисциплінарне стягнення у вигляді позбавлення права на зайняття адвокатською діяльністю з наступним виключенням із Єдиного реєстру адвокатів України. Погоджуємося з думкою працівників Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України, які вважають, що «такі діаметрально протилежні підходи щодо міри відповідальності за незаконне розголошення адвокатської/детективної таємниці, є необґрунтованими» [9].

Варто зазначити, що в Законопроекті-3010 відсутня інформація про види та порядок притягнення приватних детективів до дисциплінарної відповідальності, повноваження й види органів самоврядування приватних детективів, є низка інших спірних моментів.

Висновки. Отже, на основі аналізу змісту Законопроекту-3010 можна зробити низку висновків. По-перше, остаточне ухвалення Закону України «Про приватну детективну діяльність» у тій редакції, яка пропонується авторами, лише формально легалізує сферу приватних детективів в Україні, не зробивши її фактично настільки привабливою та незалежною, як того вимагає сьогодення. Без права здійснювати оперативно-розшукові заходи, зокрема негласні, і без доступу до хоча б основних баз даних правоохоронних органів діяльність приватних детективів практично втрачає свій сенс і не буде такою ефективною та конкурентоспроможною, як у їхніх зарубіжних колег. Сподіваємося, що більшість слушних зауважень і пропозицій з боку правової спільноти буде враховано при підготовці Законопроекту-3010 до другого читання у Верховній Раді України, у результаті сфера вітчизняної приватної детективної діяльності отримає якісне законодавче регулювання.

ЛІТЕРАТУРА

1. Національний класифікатор України «Класифікатор професій ДК 003:2010», затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 28 липня 2010 р. № 327. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/va327609-10> (дата звернення: 27.06.2021).
2. Безпека господарської діяльності підприємства, установи, організації : Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників від 03.10.2011 № 99. URL: <https://ekadrovik.mcfr.ua/npd-doc.aspx?nrmid=94&npid=18034> (дата звернення: 27.06.2021).
3. Національний класифікатор України «Класифікація видів економічної діяльності ДК 009:2010», затверджений Наказом Держспоживстандарту України від 11 жовтня 2010 р. № 457. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/vb457609-10> (дата звернення: 27.06.2021).
4. Про приватну детективну діяльність : Проект Закону України від 4 лютого 2020р. № 3010. *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення: 27.06.2021).
5. (Не)легальні приватні детективи: чи потрібен закон, який регулює їх діяльність. *Українське радіо* : веб-сайт. URL: <http://www.nrsc.gov.ua/news.html?newsID=93628> (дата звернення: 27.06.2021).
6. Шерлок Холмс по-українськи: коментарі до закону «Про приватну детективну (розшукову) діяльність». *Рада адвокатів Київської області* : веб-сайт. URL: <https://radako.com.ua/news/sherlok-holms-po-ukrayinski-komentari-do-zakonu-pro-privatnu-detektivnu-rozshukovu-diyalnist> (дата звернення: 27.06.2021).
7. Перспективи приватної детективної діяльності в Україні: аналітика від Оксани Дитинко. *Асоціація правників України* : веб-сайт. URL: <https://uba.ua/ukr/news/7360/> (дата звернення 27.06.2021).
8. Офіційний сайт Асоціації британських слідчих «Association of British Investigators». URL: <http://www.theabi.org.uk> (дата звернення: 27.06.2021).
9. Висновок Головного науково-експертного управління Апарату Верховної Ради України від 26.05.2000. *Верховна Рада України* : офіційний веб-портал. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68051 (дата звернення 27.06.2021).